

روھڙي دا رھبر

سرائڪي ميڙي مادري زبان نھين ھے، پر سرائڪي ڪلام ميڙي دل ڪون ڀاڳيا ھے. سنڌ، ملتان ائين بھاولپور دے سرائڪي شاعران دا ڪلام ايجھوئي وٺندا ھے جھڙا سنڌي ڪلام وٺندا ھے.

ملتان چوڻ ميڙے دوست اسلم رسولپوري سچل ائين بيدل دے بارے وچ ڪتابان شايع ڪيتيان ھن. بيدل دے ڪلام دے آخري باب ج بيڪس سائين دا ٽولا انتخاب ڏتا ھس.

میں اينھم موجوده انتخاب آڀي پسند تے ڪيتا ھے. ڪلام ديان پڙھڻيان تہ ڪتابان واليان قائم ڪيتيان ھم. ڪتے ڪتے مين اهل زبان دوستان نال صلاح ڪرے چند لفظ بدلائے لکے ھن.

صورتخطي مڪمل طور سنڌي والي ڪم آندي ھم.

بيڪس سائين سنڌي سرائڪي هندي اردو ائين فارسي دا وڏا شاعر اے. اوھندا سچا نالا فقير محمد محسن تخلص بيڪس ھے. بيڪس سن ۱۸۵۹ع ج روھڙي شھر ج ڄاول، ائين ۱۸۸۲ع ج ساڳي شھر ج گذار ڳيا. او روھڙي دے سائين حضرت قادر بخش بيدل دا پٽ ائين وارث آھا.

شاعري وچ جيڪو وارا بيدل وڃا ڳيا، بيڪس بہ اونھان ڪنون پوئتي نہ رھيا. بيڪس رڳا ٽيوپھ سال انھ دنيا ج رھيا، اھين ننڍڙي عمر دا اڌ تہ عشق دے اونھي تڙ تر دا رھيا. آپ روھڙي دي اوچي شاعران چوڻ محبت ائين مجاز دا ھڪ نمايان شاعر اے.

بيڪس جنھن نموني حياتي دے ڏھاڙے گذارے اونھن چوڻ پٿر ھے تہ او سونھن دا پوچيندڙ ھا. بيان لفظان ج ائين آڪيجے تہ غلط نہ ٿيسي تہ او حسن دي درٻار ج ٻانھان ٻٽل ٻانھا ٿي رھيا. اونھدے شعران دے ست ست اھين ڳالھ دي شاهد ھے تہ اونھن پيار دے پيمالي پٿر ڪر پيمے ھن.

بيڪس دا والد حضرت قادر بخش بيدل اوھندا مرشد بہ آھا. بيڪس دي شاعري ج جتي ڪتي اھڙے اشارے محسوس ٿيندي پٿرے ھن :

ترجمہ

بیکس کون بیدل مجاز کونون پیچی،
اهاڻي تلقین کیتی.

—

میڈا مرشد کامل ہے،
اوهندا نان مظهرچ بیدل ہے.

—

توڑ کنون ئی بیکس کون،
بیدل اها هدايت کیتی ہے.

—

بیدل پیر اساذل اسان بیدل دی هئون بردي.

(اصل)

ترجمہ

بیدل معین تیلے در تہی مگنا فقیر هان،
میہکون عشق دی امانت عطا کر.

شاعر تم اپنی شاعری چ اندر دے آتمے اوتیندے هن پر بیکس
دی بات ئی نرالی اے. بیکس تم ڈک منگ پیا گھندا ہے. هک هند
تم ائین پیا فرمائیندا تم:

ماہی مینون بخش ڈکاندا ڈاج.

بیکس سائین دی کلام چ درد دی شدت آئین حسن دی حقیقت
نمایان ہے. اے درد کون کترے بہ لکائیندا نظر نہین آندا، پر هتون
درد دیان داھان وڈے واکے کریندا پیا ڈکیندائے. بیکس دا لفظ لفظ
سوران دی سامان نال پیریل پیا ڈیکھچ آندا هے اهو سور کتون لہس
اونهن لاء هک سندي شعرچ فرمائیندا پیاہے:

ترجمہ

منیاسیان چون سور بیکس کون حاصل هويا فراق دا،
خونی خممازیل نیمان دا ذکر کریندے آکھدا پیا ہے:-

ترجمہ

قاتل نہیٹ خممار تکیندے هن،
ویکھ نال کئی عاشق کھندے هن۔

بیکس کن رسٹ پرچن دیان گالھیان کرن دا بہ هک اپٹا
انداز هے۔ آکدا پیا هے:

ترجمہ

میڈی رازان دا چٹاٹ والا اوین نہ رس،
آ تہ آپت چ نہراء کرون۔

اپٹے محبوب دے در تے لیلئیندے آکیا هس تہ :-

ترجمہ

کڈھن راضی ٹیسی راٹا،
کڈھن واپس آ مہیسی راٹا،
کاک کومائیچ گہمی ویلا ڈر گیا،
سیج ٹی گہمی سپ آبادی،
بیکس تیڈی در تہی کیا هی،
ولی تیڈے در تے قربان ٹیندے هن۔

اونہم آب کنون چڈی طرح سچاتا هے، درد دے سلسلے کون
سیچائندے آکیا هس:

ترجمہ

روہڑی وچ آپ پترا تہیا،
آپ کون سڈایس بیدل،
حسن دی بازار کر حاصل،
هٹ بیکس سڈائیندا هین۔

موضوع دے لحاظ کنون توڑے فنی نقطے نظر کنون، بیکس
دے شاعری چ سنڈی توڑی سرائیکی شاعری دے سپ قبول کتل
اصول موجود هن، تجربے دے لحاظ کنون بہ اونھدی ننیزئی عمرچ
آکیل شعر پختے آئین اوچے معیار دے هن۔ سرائیکی شاعری چ بہ
بیکس کن بلند خیالی آئین قادر الکلامی پڈری هے۔

سنڌ ۾ سرائڪي شاعري دي روايت سچل سرمست (۱۸۲۹-۱۹۳۹) دے ڪلام ۾ پڄتڙي پائے پھتل ھے، آئين سچل سائين دا اثر سنڌ ڪنون باھريان شاعران دے شاعري تے بہ ٻيا. خواجه غلام فريد دے ڪجهہ شعران ۾ بہ اوهو اثر نظر آندا ھے. سنڌ ۾ ٻئي بہ سرائڪي دے اوچي شاعر گذرئے ھن، جنھان چون بيدل، حمل لغاري، خليفہ نبي بخش، شاھ محمد ديلز، روحل فقير آئين، محمود فقير ڪنڀاڻ اڀرے نالے والے ھن. سنڌ دے اھے شاعر سنڌي، سرائڪي ۽ فارسي ٻوليان ۾ ڏاڍي سٺي آئين اعليٰ درجي دي شاعري ڪرگئے ھن. بيڪس سائين بہ اھن سلسلے دي ئي ھڪ ڪڙي ھن.

بيڪس دے شايع ٿيل ڪلام چون اھن ننڍڙے مجموعے ۾ ڪجهہ چونڊ ڏوھيڙے، ڪافيان آئين غزل شامل ڪئي گئي ھن تہ جن سرائڪي پڙھڻ والے ادب دوست بيڪس دے پر درد ڪلام چون اڀي ادبي آڇ آڇاھون.

تخفيفان

م = ھر جاڻي گدومل.

م = موسوي عبدالحميد شاھ.

ڏوھيڙے

(۱)

تن من اندر تپديان تاران، راز رباب وچيندا،
شوق شراب تسانا سانئون، بيتاب ڪر سڃيندا،
'بيڪس' سڱ دروازہ خوبان، سوزون سيم ڪٽيندا.

(۲)

زلف زنجير ساڙے دلير دے، يا وت بسپهر ڪالے،
نين خماري توب تنگان، ڪون آنھان وچ جالے،
بيڪس صادق جا آنھان تون، نين جنھان دي آليے.

(۳)

تون صاحب تخت هزارے دا، مين ڇھنگ سيمال دے چٽي،
تسڙي ڪيترے تم خدا چٽاڙے، پنھنجان ڪيترے چٽي،
بيڪس بيوس ڪيا ڪرے، جو دل نساڻي ڦٽي.

(۴)

ہیر کنون تدبیر گہمی، جڈان رانجھن پاتی جھاتی،
برہ کاسائی اندر وڑھیا، لا کھڑی کساتی،
بیکس بیوس کیا کری، جو کائی چڈیندا چاتی۔

(۵)

نیٹان ناز دی فوجان چڑھندے مول نہ کریندے ٹالا،
قسم تعالیٰ۔
ویکٹ سترے یار سچ دے، برہ مریندے، پالا،
قسم تعالیٰ۔
عشاقان حق حاصل کیتا، ملین دا منھن کمالا،
قسم تعالیٰ۔
بیکس کنھن دا کم نہ پوے، بیپرواہیون سے شالا،
قسم تعالیٰ۔

(۶)

واہ ڈنرے خوش ساء ٹیوے، بھم بھم کریندے بولڑیان،
مین گھولڑیان۔
درد دا دریان دل میرے وچ، چوہون کریندے چولڑیان،
مین گھولڑیان۔
بیکس من ماندا نہ کرین، جو صاحب کرسی، سولڑیان،
مین گھولڑیان۔

(۷)

پار درباہان رانجھن سائین، ونجھلی یار وچیندا،
مسکینان دے دل قسا کر، بچے آپ پچیندا،
بیکس بیپرواہان دے اگون، زار و زار روئیندا۔

(۸)

دل سچٹان دے سخت گھٹیری، کنون پتر کالے،
لکھا انگگ الستی والا، ہرکوو بیٹا پالے،
وس کھیندا کوئی نہ چلیندا، کون لیکے نہون ڈالے،
شیخ صنعان جیسے سالک نون، برہ کتی بیجالے،
بیکس ویچارا کیا کرے، جو عشق گھٹے گھر گالے۔

کافیان

- آ میل ماہی! مین ہان ماندي۔ جادوگر یار ووہ۔
 ۱۔ مین نمائی وتان ویگائی۔ تیڈی گرم بازار۔
 ۲۔ مین کمینہ تیڈی کنیزک۔ تون میرا سردار۔
 ۳۔ قت فراق دے ہر دم چکندے۔ ڈی دوا دلدار۔
 ۴۔ بیگس بیٹھک تیدا بردا۔ تون غور کرین غمخوار۔

(روپ جوگ)

- بیوس پی آں، وس نہین چلدا۔ چشمان لگائی چات میان،
 ۱۔ نین نواب حکم کریندا۔ عاشق دا سر کات میان،
 ۲۔ درسن کیتی دل در ماندي۔ عشق اندر اوسات میان،
 ۳۔ بیگس بیوس پیش محبوبان۔ متان چاوین گات میان۔

(روپ سازنگ)

- پیما بسنتی کر آیا ویس۔ آپ عجب رنگ لایا۔
 ۱۔ جام زرد بسنتی کیتس۔ رخ گلابی پایا۔
 ۲۔ دست بیالا محبت والا۔ آتون خنجر لگایا۔
 ۳۔ نین سپاہی خونی خماری۔ مسکین مار ستایا۔
 ۴۔ مزگان ناوک ابرو کمانان (۱) مٹنوں نے سر بنایا۔
 ۵۔ بیگس ویک نظارا بسنتی۔ بیدل سر (۲) سمایا۔

(روپ بسنت)

دلبر آیا دیس۔ سکیمان دیو (۳) مبارک۔

- ۱۔ دست بیالا محبت والا۔ کیتس بسنتی ویس،
 ۲۔ سر پر چیرا (۴) کیتس گلابی۔ مک پر یارے کیتس،
 ۳۔ ہر گھٹ دی وچ کیلن هوري۔ رمز کیتی سپ ریس،
 ۴۔ بیگس بلبل هويا شرابی۔ نینھن کریندا نیس۔

(روپ هوري)

دلبر هک درکار، مینوں۔ ہر دوجہان دے وچ ہے،

۱۔ عاقل عالم اصلون آہس۔ جوش کیو جنسار۔

(۱) سون (ہ)۔ (۲) سرب (م)۔ (۳) ڈیوو (م)۔ (۴) صحرا (ہ)۔

- ۲- حافظ پڻ طبيب آهس (۱) - بره ڪيو بيمار،
- ۳- رين انڌيري ڪاليان گليان - ڦرندا مين هر باره.
- ۴- وس نهين ڪوئي بيوس پيان - لڏو لڳي لاچار،
- ۵- بيڪس بيوس تيري ڪيتي - بره ڪهو بيڪار.

(روپ ڏناسري)

ڏيرے ڏيرے چل، ري سنڀال ڏيرے- ڏيرے، چل.

- ۱- جھل جھل ٿڪيان دل اڀرن ڪون - دل چوي (۲) پاگل،
 - ۲- مين مر ويسان نه ته پرچ بيارل - پا گھراڙي گل،
 - ۳- بيڪس جو آهي عشقي - بي ڪي نا نو سل (۳).
- (روپ ڏناسري)

جي تون وحدت خيال ڪماوين - منصب عشق دا پاوين.

- ۱- فنا في الشيخ ڪماوين اول - پوء تون لنوڙي لاوين.
- ۲- دم دي ڦوڪڻ (۴) نال هميشه - ڪوره (۵) طلب تپاوين.
- ۳- دم دم جسمون جدا هو رهئا - ساجن وچ سماوين.
- ۴- جسم دي (۶) جيفي ڪنون دم دم - نت نت چٽڙا چاوين.
- ۵- بلبل هوڪي عاشق اول (۷) - پچرے گلان وچ آوين.
- ۶- بيڪس سدا (۸) جو دم جووين (۹) - گل گلان دا ڳاوين.

(روپ بسنت)

چشمان ڏاڍي ڪا چوٽ چلائي - پهل ڳيا ڏوه ثواب.

- ۱- شوريون شڪار جي ڪاڻ وتن ٿيون - نرگس نين نواب.
- ۲- چشمان دا چمڪار عجائب - عاليه اذهان دا تاب.
- ۳- آتش عشق دي مچ مچايل، دلڙي ڪيتس ڪباب.
- ۴- بيڪس بيوس هيت هيت تو تيھ ڪوئي ناه عتاب.

(روپ سارنگ)

چاڪر چشمان دا مين اصلون - عشق اسلا امام.

- ناو دي ناوڪ مارڻ ڪيتي (۱۰) - درد ڪيتي ڏم ڏام،
نال جهاتي دي سهڻي ڪيتا - غمزي نال غلام.

- (۱) هيس آء (م). (۲) سنڌي لفظ 'چوي'. (۳) سنڌي مصرع.
(۴) ڦوڪڻي (هم). (۵) ڪورو (م). (۶) جي (هم). (۷) ادا (هم).
(۸) شدا (هم). (۹) جوين (هم). (۱۰) سڀني (هم).

حسن هزاري دا ويكو (۱) يارو - من اندر ماتام،
صبح وصال دا بيڪس ڪليا - ڳيا فراق دا شام،
(روپ سارنگ)

ماريا سانون محبوب (۲) دے مائے - عشق نيٽا احوال،
۱- ديدان دليان ڪرن خريدان - چشمان ڪرڙي چال،
۲- ناز نيٺاندي دلڙي نيٽي - هيٺان ڪيٽس هڻ حال،
۳- دلبر ڳيا پرديس اسان ڏا - نت نت پانديان ڦال،
۴- بيڪس بيوس هے سڱ سوالي - بيدل من سوال،
(روپ سارنگ)

ماهي دليان دا چور - سڻو سڀ ستميان،
۱- تن تن (۳) جهليندا دل نون دلبر - گهٽ ڏڪان دي دور،
۲- ظاهر باطن جاني وسندا - آس بن نهين ڪوئي اور،
۳- مسڪينان تي ظلم ڪريندا (۴) وڙهندا (۵) زوران زور،
۴- بيڪس بيشڪ جاني آتون - جان جسم تان گهور،
(روپ ڏناسري)

ماهي مينون بخش ڏڪاندا ڏاج - جيچل ڏي تون ڏڪاندا ڏاج (۶)

- ۱- روئيندي پٽيندي مين رين گذاري (۷)،
ڪ-ڙم ڦيلا مين ڏانڪ وساري،
بابل مائي جيئندے ماري،
جئون رانجهن چوڙيا راج،
- ۲- جيءَ ڪريندا جاني جاني،
دم دم دلڙي ٿي ديواني،
جاني دا مٿ نهين ڪوئي ٿاني،
سپن (۸) دا هٿ سر تاج،
- ۳- بره بلا هڻ سر تي آيا،
سوز گداز دي جوش جڳايا،
در مل دارون (۹) ڪم نه آيا،

(۱) وسهو (ه)، (۲) محبوبان (م)، (۳) تن تن (ه)، (۴) ڪريندے (م)،
(۵) وڙهندے (م)، (۶) 'جيچل ڏاج' (ه)، (۷) عمر (ه)، (۸)
سڀ (ه)، (۹) دوا درمل (ه).

ين ڪو (۱) علاج .
 ٻيوسَ ياري ياران ،
 ٻيوسَ نڀاڻو مشڪل ڪاران ،
 ڪٽي سڙ ڳڙي اتان سرداران ،
 تون پي (۲) هڪ محتاج .

(روپ وهاڳ)

مايا مٿون مار نه مٽول، مٿن لاچاري.

- ۱- ويڪڻ سڀي مٿن پرايا- سيلاني ڪنول سٽول .
- ۲- قسمت مٿون آڻ پلايا- ٽي (۳) ته مٿون پٽول .
- ۳- مٿن دلاور دانا آها- عشق ڪيتا اول جلول .
- ۴- دڙ درد ڪنن گهٽندا بيڪس- جوش ڪرائيندا جهول .

(روپ نعيم) (ع)

راهم هدايت عشق والي- توبن سانون سمجهاوے ڪون؟

- ۱- بيدل جان استاد نه ٿيوے- سڱ دا سبق پڙهاوے ڪون .
- ۲- جان جان عاشق سر نه ڏيوے- بهرا بره دا پاوے ڪون .
- ۳- پير مغان دي همت باجهون- وچ محبوب سماوے ڪون .
- ۴- سانگ سفر تي دلبر ڳيا هے- بيدل باجهون ملاوے ڪون .
- ۵- بيدل بره دے ساقي باجهون- وحدت جام پلاوے ڪون .
- ۶- بن بيدل هادي دے سانون- بيڪس بره بتاوے ڪون .

(روپ سارنگ)

طرف اسان ڏے آوين ڀول ،

نال اسانڏے ڪي ڪجهه ٻول .

نال دیدان دے ڏاڙا ڪريندئي - ۱

ظاهر باطن مفت مريندئي -

مهر ڪري (د) هن چشمان چول .

۲- صورت دي وچ سهڻا سائين ،

ويس مستاک آيا اٿاهين ،

رخڙا نقابون نازڪ ڪول .

(۱) ڪوئي (ه) . (۲) آنهه (ه) . (۳) تڙهين نه (م) . (۴) پيهاس (م) .
 (۵) ڪرين (م) .

۳- لحظه لحظه نواز

چشمان ڪرڙي چال ڪري

ڪر ڪي انساني (۱) دي اول

۴- بيڪس ۽ ردا تيرے در دا

سانگ ستيندا اپني سير دا

آءُ ڪنھيا ميرے ڪول

(روپ آسا)

يارو (۲) سانگ ڪنھن ڪنن آئو ھون

اٿان عشق دي ڏيک ڏڪائو ھون

۱- ناگھ سير دا پياسي رايا قسمت مينون آڻ ڦسايو

دام زلف دي قيد ڪرايو آءُ (۳) اڪيان اڏڪائو ھون

۲- مک ماھي دي (۴) مقيد ڪيتا سر سرواھ اسانڏي نيتا

ڪاڪل ڪيس (۵) سمورا سیتا جذبي جوش جلايو ھون

۳- چشمان چوڪي چال وڪائي مٽي (۶) دل نون چوٽ چڪائي

واھ ڦسايو زلف دي ڦاھي خيال خودي ڪنن چائو ھون

۴- بيدل بيشڪ سنگر ميرا گيا دوئي دا اند انديرا

بخش جوش جلايس جيرا گيت اناالحق ڳايو ھون

۵- بيدل والا ڪيتم بهانا اندر ٻاهر يار يگانا

بيڪس بيخود بي خبر اندا بره دا باب پڙھائو ھون (۷)

(روپ آسا)

غزل

شوخی چھرا گلبدن دا چشمه خوني ماردا

درد والو در آئو شب روز دلبر ڳاردا

ھي بستتي جام ڪيتھي سرخ شملہ سر اوڀر

عشق دي آتش اچانڪ دل ميري وچ ٻاردا

دست دلبر لالي لائي خون سيتي عاشقان

وہ سجن جو سارو تيرے خون ڪيو بيچار دا

(۱) اسان (ھ) (۲) اسان (م) (۳) آڻ (م) (۴) دا (ھ)

(۵) ڪيتھي (ھ) (۶) مٿن (ھ) (۷) ھ

